

Apatia politică ca simptom

Apatia politică e un fenomen ce a preocupat (și preocupă în continuare) mulți intelectuali și cercetători în ale socialului. E un simptom patologic al unei societăți ce își pierde creativitatea și care își formează bazele propriei decăderi. Dacă încercăm să dăm o definiție apatiei politice, am spune că ea este starea în care oamenii încetează să mai funcționeze ca animale politice active, în care nu se mai consideră capabili de a-și asuma responsabilitatea pentru luarea deciziilor ce le determină viețile, ignorând orice sens al autonomiei¹. În schimb ei adoptă o poziție pasivă caracterizată de un comportament de masă, conformitate, introversiune și individualism excesiv, sau, după cum spune Cornelius Castoriadis (2001), ei preferă privatizarea în locul libertății.

Fenomenul apatiei politice nu poate fi explicat doar prin termeni economici sau politici, deoarece are în principal o bază psihologică. Cum reiese clar din rădăcina cuvântului, apatia e formată din privativul a- și substantivul πάθος-pathos (pasiune). Cuvântul pathos, de la verbul πάσχω-pascho (a suferi), capătă o semnificație negativă în filosofie, indicând atașamentul emoțional către un obiect, într-o asemenea măsură încât puterea rațiunii e pierdută (iar asta duce în mod natural către slăbiciune mentală și dependență). Filozofiile pozitivistice și metafizicile religioase consideră pasiunile ca defecte ce trebuie eliminate pentru a ne putea stăpâni. Dimpotrivă, în poezie, literatură sau artă, pasiunea e conectată cu entuziasm nemărginit, perseverență în atingerea țelurilor înalte și o dispoziție mentală ce duce către transgresarea sinelui.

Paschein (suferința) are o substanță tragică și provoacă o stare de venerație publicului și respect pentru eroul sau eroina ce sacrifică și e sacrificat/ă pentru a-și atinge scopul. Nu e un scop egoist, de vreme ce prezintă o dimensiune socială și globală. Așadar, noi forme se nasc din dialectica pasiunii; în timp ce distruge vechiul, ea creează noi valori și dă un nou sens lumii. Totuși tărâmul unde pasiunea își subliniază creativitatea în mod pozitiv e cel al politicii. Politica ca crearea unor noi instituții sau politica ca devenire și nu ca interes egoist, control geopolitic, management al resurselor sau administrare economică. Pasiunea în politică, atunci când exprimă distrugerea asociată cu răsturnarea unei stări apăsătoare, provocând puterea dominantă, e în acord cu proiectul libertății și pune fundația conștiinței revoluționare.

Termenul αστυνόμους οργάς – astynomous orgas (putere instauratoare), așa cum e exprimat de vechii atenieni – denotă acest impuls entuziast către legile orașului, sau mai simplu spus, participarea pasionată a cetățenilor în afacerile publice. Cu toate acestea, “pasiunea politică” colectivă a fost exprimată doar în câteva momente în istorie. O vedem în polis-ul atenian al secolului 5 î.H., în începuturile revoluției franceze, în revoltele muncitorilor din 1848, în Comuna din Paris din 1871, în marea grevă din Petersburg din 1905, în Sovietele din 1917 din Rusia anti-țaristă (înainte de preluarea bolșevică), în Războiul civil spaniol din 1936, în Mai 1968 și desigur semințele sale există în multe mișcări autonome și anti-autoritare de astăzi.

Reprezentarea politică ca o formă de subordonare

Întrebarea ce se ridică e: de ce pasiunea pentru politic și viață socială rămâne mai degrabă excepția decât regula? De ce se retrag oamenii constant în tărâmul privat, lăsând chestiunile publice să fie administrate de către reprezentanți, “experti” și tehnocrați? Ce anume îi face pe oameni să nu lupte pentru emancipare când interesele lor cele mai fundamentale și mai vitale le sunt amenințate? Chiar mai rău: ei aplaudă și își dau consimțământul regulilor autoritare impuse lor. Ce îl motivează pe Wilhelm Reich să scrie “ceea ce necesită explicație nu este faptul că omul flămând fură sau că exploatatul face grevă, ci de ce majoritatea celor flămânzi nu fură și de ce majoritatea exploataților nu fac grevă”? Asta conduce la următoarea concluzie: problema principală nu constă în a face cetățeanul să conștientizeze

¹ Pentru gânditorul greco-francez Cornelius Castoriadis, autonomia cere respingerea oricărei gândiri a-priori și o continuă chestionare a instituțiilor prin limbaj și imaginație. Autonomia are două înțelesuri: e format din *autos*, “sine”, și *nomos*, “lege” (Castoriadis 2007, p.94). O persoană autonomă e “cineva care își dă singur propriile legi”, în contrast cu starea heteronomiei unde normele, valorile și principiile sunt recunoscute ca un sistem total rigid, deseori garantat “de către o reprezentare instituită a unor extrasociale surse, fundații și garanții ale legii.” Semnificația proiectului autonomiei în re-instituirea bazată pe valori și norme ce vor contribui la egalitate economică e de o importanță crucială. Fără auto-instituire sau acțiune conștientă – “noi facem legile, noi știm” (Castoriadis 1997, p.18) – funcționarea unei societăți nu e determinată de către membrii săi.

responsabilitatea socială – aceasta e înțeleasă. Întrebarea e: ce anume inhibă realizarea unei asemenea responsabilități? Ce mână milioane de oameni să considere lideri psihopați ca fiind singurii capabili de a le rezolva problemele și de a învinge criza socio-economică?

Gânditorul francez Etienne de la Boetie (1530-1563), unul dintre primii ce au atacat problema, în al său *Discurs asupra servitului voluntare* (1548) e incapabil a înțelege acest fenomen. El descrie cu acuratețe și în derâdere modul în care oamenii se lasă guvernați de regi și prinți în ciuda dorinței interioare pentru respingerea unei asemenea subordonări. Mai menționează că ființele umane, alegând să trăiască în structuri autoritare, nu sunt nici oameni – de vreme ce libertatea e starea naturală a speciei – nici animale, pentru că chiar și animalele atunci când libertatea le este limitată sau când sunt în captivitate resistă cu putere, până la a-și face rău singure.

Așadar, lipsa pasiunii pentru politic sau perversiunea acestei pasiuni cu înțelesul ei negativ, ca inabilitatea de a ne controla și ca o dorință inconștientă ce trebuie satisfăcută cu orice preț, domină în toate societățile autoritare capitaliste. Este hrănită de către ele și devine cu ușurință atașată de majoritatea instituțiilor sale, exprimată prin consumerism excesiv, religie (aici în special vedem o pasiune irațională atât de intensă și de extinsă ce întrece toate formele imaginației creative), aderența la partide politice, lyfestyle și sporturi comerciale (fotbal, etc.). Nu ar fi nerezonabil să spunem că întreaga economie și instituțiile sale sunt bazate pe acest tip de pasiuni negative. Întregul proces de producție cu impactul său alienant e consumat direct prin gratificarea absurdă a acestor pseudo-nevoi. Se pare că pasiunea economismului ucide pasiunea pentru libertate. Nu este dificil astfel să înțelegem că aceste pasiuni sunt cultivate de către societatea pe care ele o creează în mod inevitabil și de către structurile corespunzătoare: ierarhia, relațiile de competiție și autoritate, de dragul cărora oamenii sunt forțați să sacrifice orice sens de putere politică și autonomie. În același timp, exploatând situația, puterea instituționalizată curentă cultivă super-ego-ul individual prin educație, familie, religie și media. Adică tocmai reprezentările inconștiente (ce sunt egale cu forța) ce sunt identificate cu semnificațiile imaginare capitaliste, tinzând a le reproduce la fiecare pas.

Marxiștii nu au luat niciodată în seamă sociologia apatiei. Nu au recunoscut acest fenomen, deși au existat condiții ce le-au permis să recunoască modul în care apatia, într-o anumită măsură este rezultatul alienării ce derivă din relațiile de producție. Marxiștii au fost mai preocupați cu dominarea avangardei Partidului decât cu gândurile și sentimentele maselor ce ar conduce mai repede către revoluție. Au văzut revoluția ca o practică socială ce ar sosi în mod determinat într-o zi. Pe de altă parte, Cornelius Castoriadis – ca și Hannah Arendt (1998, p.10) – deși respinge ideea după care natura umană e ceva ce ar putea cu ușurință fi definit și descris în sensul unei substanțe neschimbate, în lucrările sale de maturitate credea că oamenii sunt de fapt inactivi, că prin tendințele lor naturale înclină spre pasivitate și indiferență. Evident marele gânditor al autonomiei a ajuns la această concluzie la sfârșitul anilor 80, după ce a văzut cum lumea occidentală devenea cu totul înecatată de consumerism și spectacol în loc să urmeze zbaterele sociale ce nu doar că ar îmbunătăți salariile și condițiile de muncă, dar care ar spori și extinde participarea la remodelarea societății, care în acest moment are loc sub grija unui grup de lideri egoiști săriți de pe fix.

Prin urmare problema apatiei politice rămâne deschisă. Ar trebui cu toate acestea să-i preocupe pe toți cei ce doresc să devină cu adevărat angajați în cauza emancipării colective și individuale și în cea a revoluției sociale care la rândul ei ar trebui să înceteze a fi văzută ca o sclipire de speranță, ci ca un proces instituțional, ca un fapt al vieții zilnice ce are loc cu o energie, creativitate și imaginație fără de margini și desigur pasiune pentru viață și libertate.

Bibliografie:

Arendt, H., and Canovan, M., 1998. *The human condition*. 2nd ed. Chicago ; London: University of Chicago Press.

Castoriadis, C., and Curtis, D. A., 1997. *World in fragments: Writings on politics, society, psychoanalysis, and the imagination*. California: Stanford University Press.

Castoriadis, C., 2007. *Figures of the Thinkable*. 2nd ed. California: Stratford University Press.

De La Boétie, E., 2013 (first published in 1548). *Discourse on Voluntary Servitude*. [e-book].

Reich, W., 1983. *The Mass Psychology of Fascism*. Middlesex: Penguin Books.

Biblioteca Anarhistă

Apatia politică ca simptom

Preluat la 16.12.2022 de la <https://centruldecultura.wordpress.com/>

ro.theanarchistlibrary.org